

De Schoot van de Stad

The Lap of the City

Floris Cornelisse

Halverwege mijn studie Bouwkunde belandde ik tijdens het tweejaarlijkse International Design Seminar van de TU Delft in een voordracht van Hans Kollhoff. Een grote hoeveelheid dia's in zwart-wit wisselde elkaar af. In een rap tempo werden beelden getoond van de stad Berlijn. Niet van de metropool zoals we die kennen, maar van wat ook wel 'de achterkant van de stad' zou kunnen worden genoemd: het onontgonnen terrein waar de gehavende toestand van de grootstad zich toonde.

De beelden vormden een exposé van *gemauerte Hauswände* rond kale, lege plekken nabij de Mietskasernen in de stad. Huizenhoge brandmuren werden, in opwachting van nieuwe burens, in een precieze schikking gefotografeerd tot een versteend decor. Hier werd niet de stad van morgen opgeroepen, maar werd Berlijn geportretteerd als *terra incognita*, als een stedelijk figuur van opengevallen ruimtes, begrensd door onbewoonde opstanden.

Halfway my architectural study, during the biennial International Design Seminar of the TU Delft, I found myself in a presentation by Hans Kollhoff. A large quantity of slides in black and white alternated with each other. At a rapid speed images of the city of Berlin were shown. Not of the metropolis as we know it, but of what might be called 'the backside of the city': the virgin territory where the tattered condition of the metropolis showed itself.

The images formed a statement of *gemauerte Hauswände* around bare, empty spots near the Mietskasernen in the city. Towering firewalls were photographed in a precise arrangement as a fossilised setting, while awaiting new neighbours. Here not the city of tomorrow was presented; Berlin was portrayed as a *terra incognita*, as an urban composition of vacant spaces, bordered by uninhabited constructions.

Gemauerte Hauswände in Berlijn.

Gemauerte Hauswände in Berlin.

De Schoot van de Stad The Lap of the City

De zeggingskracht van de Berlijnse brandmuren heeft me na deze lezing van Kollhoff niet losgelaten. De beelden roepen een abstractie op van een monolithische stad waarbij de focus ligt op de dromerige leegte tussen het massief van de gebouwen. De opgaande muren vormen een stenen contramal van het menselijk toneel: even open als gesloten, even concreet als geheimzinnig. Het beeldverslag van Kollhoff kan daartoe worden gezien als een roep op de tussenruimte en maakt ons duidelijk dat wat niet gezegd wordt, even belangrijk is als wat wel wordt gezegd. Het appelleert, in zijn abstractie, aan de stoffelijke kwaliteit van de stad: een thema dat onmiskenbaar zijn invloed heeft gehad op onze eigen architectuurpraktijk.

Postuur en patina

Met een reeks gipsmodellen wil ik uitdrukking geven aan de intrinsieke soliditeit van zes bouwprojecten van het eigen bureau Happel Cornelisse Verhoeven. Het brengt de gebouwen terug tot hun initiële postuur en *font de teint*, een zachte patina die illustratief is voor de grondtoon van het project. In hun compositorische geslotenheid worden narratieve verwijzingen uitgesloten en zijn constructie, materiaal en detail tot stolling gebracht. Tezamen gaan de projecten op in hun directe omgeving, zich voegend in het grotere idee van de gemeenschappelijke tussenruimte: 'in de schoot van de stad'.

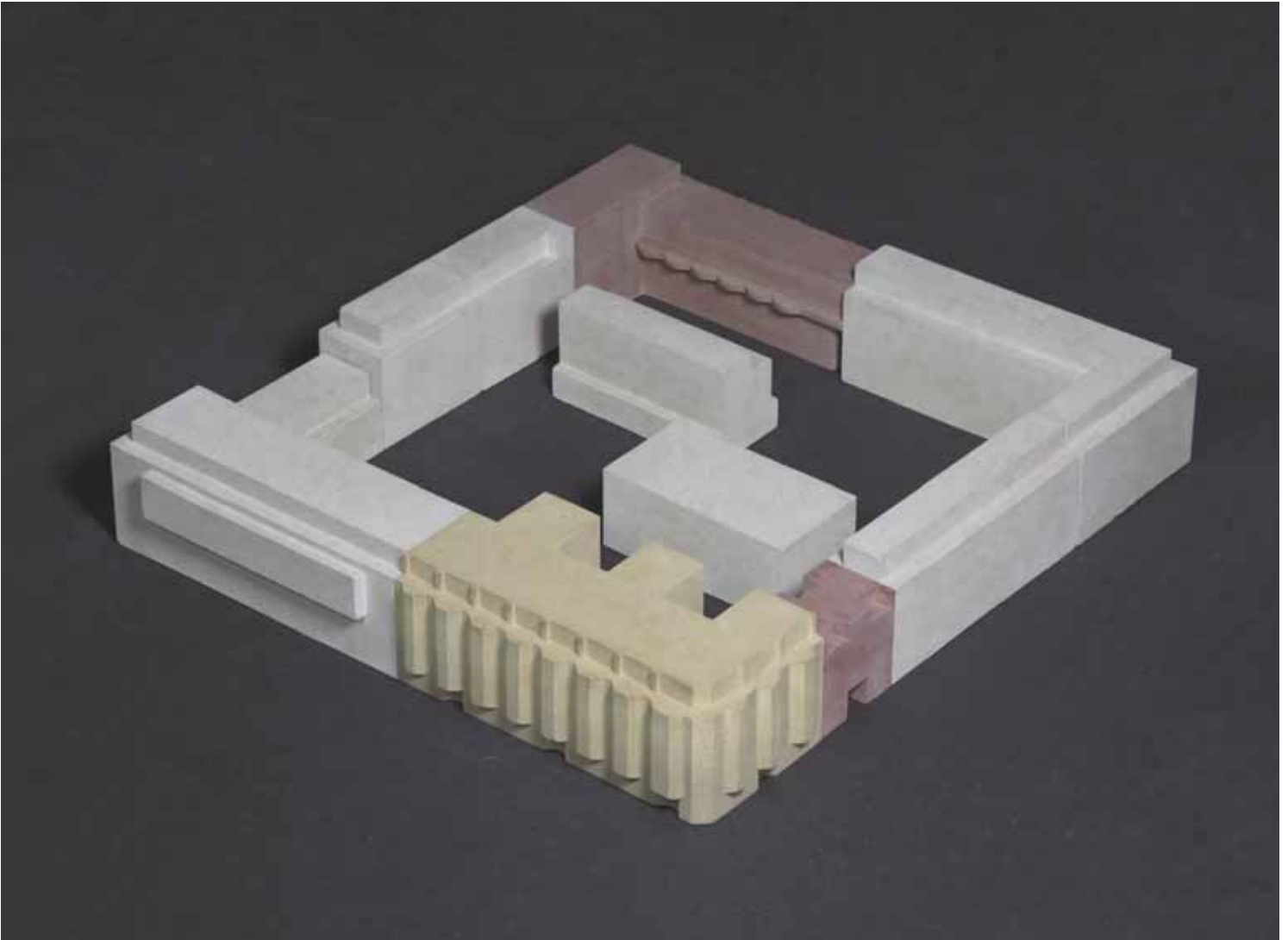
The expressiveness of the Berlin firewalls has never left me after this lecture of Kollhoff. The images raise an abstraction of a monolithic city in which the focus lies on the dreamy emptiness between the massiveness of the buildings. The towering walls form a brick contra-mould of the human stage: just as open as it is close, just as concrete as it is mysterious. In this respect the report of Kollhoff can be considered as a cry for attention for the inter-spaces and makes clear to us that what is not said is just as important as what is said. It appeals, in its abstraction, to the material quality of the city: a theme that has undeniably had its influence on our own architects' practice.

Shape and patina

With a series of gypsum scale models I wish to express the intrinsic solidity of six building projects of our own practice Happel Cornelisse Verhoeven. It reduces the buildings to their initial shape and *font de teint*, a soft patina that is illustrative for the keynote of the project. In their compositional closeness narrative references are excluded and construction, material and detail have been solidified. Together the projects merge into their immediate surroundings, conforming to the greater idea of the common interspace: 'in the lap of the city'.

Tafereel van opengevallen ruimtes, begrensd door onbewoonde opstanden.
An urban picture of vacant spaces, bordered by uninhabited erections.

CADIX, ANTWERPEN (2012-2017)

Ten noorden van het stadscentrum van Antwerpen ligt de voormalige havenwijk Cadix. Deze stadsbuurt is ontstaan in de negentiende en begin twintigste eeuw en bestaat uit een heterogene blokstructuur van pakhuizen, depots, kazernes en rijwoningen. Midden in het gebied zijn twee hoekgebouwen en een poortgebouw ontworpen met in totaal zestig woningen, een parkeergarage en een kinderdagverblijf. Beide woonblokken liggen diametraal ten opzichte van elkaar en hebben een monolithische uitstraling om het hoekmotief binnen de wijk kracht bij te zetten. Het erkergebouw wordt uitgevoerd met een gele baksteen van Scheldeklei en speelt in op de streekeigen *schippersarchitectuur* van de wijk; een fenomeen waarbij eenvoudige havenbaronnen hun pakhuizen met goedkope, gele scheldestenen lieten bouwen omdat een rode, ijzerhoudende steen te kostbaar werd bevonden. Het gehele woongebouw wordt orthogonaal gemetseld met afgeschuinde erkerwangen in een loodrechte vertanding. Het naastgelegen poortgebouw geeft toegang tot een binnenhof waarbij de deuren en doorgangen worden gedetailleerd met lokale boogmotieven.

CADIX, ANTWERP (2012-2017)

North of the city centre of Antwerp lies what used to be the harbour quarter of Cadix. This city quarter arose in the 19th and early 20th century and consists of a heterogeneous block structure of warehouses, stores, barracks and terraced houses. In the middle of the area two corner buildings and a gateway building were designed with a total of sixty houses, parking garage and a day nursery. The two residential blocks lie diametrically opposite to each other and have a monolithic character in order to reinforce the corner theme within the quarter. The bay building is finished in a yellow brick of Schelde-clay and responds to the quarter's *skippers' architecture* that is characteristic to the region; a phenomenon in which simple harbour barons had their stores built in cheap, yellow schelde-bricks, because a red, ferriferous brick was found too costly. The entire residential building is orthogonally built in brick with slanting bay-cheeks in a perpendicular tooting. The adjacent gate building provides access to the inner yard where the doors and entrances are detailed with local arch motives.

De Schoot van de Stad The Lap of the City

BUURSCAP DE BLOKSKENS, ZANDHOVEN (2008-2017)

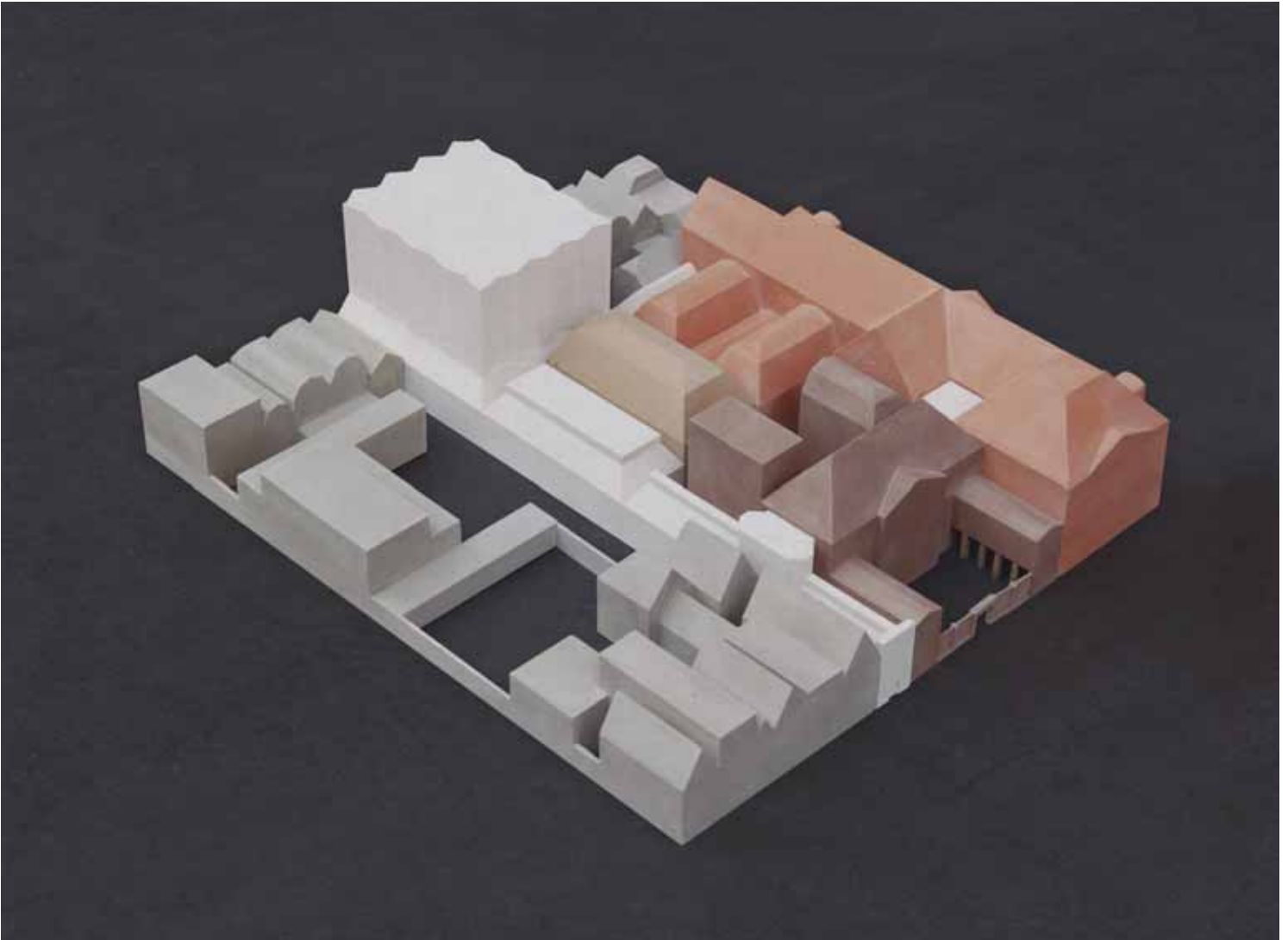
Het monument 'De Blokskens' bestaat uit een rij arbeiderswoningen en een parallel geplaatst schuurtje uit 1842. Het ensemble voorzag in een eenvoudig onderkomen voor de behoeftigen van het dorp Zandhoven. Het ontleent een monumentale status aan de relatief goed bewaarde details. In het plan wordt het monument gerenoveerd en zijn drie nieuwe woonblokjes toegevoegd die in maat en schaal aansluiting zoeken bij de lineaire schikking van het monument. Een van de blokjes 'annexeert' het bestaande schuurtje waarbij de voormalige kop- en langsevels worden ingeboet in het nieuwe silhouet. Een motief dat werkt als architectonische *petitesse*: een klein commentaar op het grotere geheel waarbij heden en verleden op dezelfde as worden gezet. Om dit contrast verder te nuanceren, wordt in de architectuur een streekeigen vertaling gemaakt van het monument: zadeldak, dakkapel en nokkam vormen opgeteld een drie-eenheid die oud en nieuw laat versmelten tot het collectieve woondomein 'Buurschap de Blokskens'.

HAMLET THE BLOKSKENS, ZANDHOVEN (2008-2017)

The monument 'De Blokskens' consists of a row of labourers' cottages with parallel sheds dating back to 1842. The ensemble provided in homely housing for the poor of the village of Zandhoven. It derives a monumental status from its relatively well-preserved details. In the plan the monument is renovated and three new housing blocks have been added that seek to connect to the linear arrangement of the monument in size and scale.

One of the blocks 'annexes' the existing shed where the former front and side façades are absorbed in the new outline. A motive that has the effect of an architectural *petitesse*: a modest comment on the larger whole, where present and past are placed on the same axis. To nuance this contrast further, a regional translation of the monument is made in the architecture: saddle roof, dormer window and ridge construction form a trinity that make old and new merge into the collective residential domain 'Buurschap de Blokskens'.

MUSEUM DE LAKENHAL, LEIDEN (2013-2018)

Museum De Lakenhal is sinds 1874 het museum voor kunst, kunstnijverheid en geschiedenis van de stad Leiden en gevestigd in de monumentale 'Laecken-Halle' uit 1641 van stadsarchitect Arent van 's-Gravesande. Het museum bestaat uit een rijk palet van gebouwdelen uit verschillende tijden, met ieder een eigen grondtoon en karakteristiek. Het uitgangspunt voor de restauratie van het complex is het aanbrengen van een balans tussen deze tijdlagen. Daarbij wordt het principe van *eenheid in verscheidenheid* gebruikt om de oriëntatie en kunstbeleving ruimtelijk te verbeteren.

Een van de belangrijkste ingrepen in het hart van het ensemble is het vrijspelen van de voormalige 'Achterplaats'. Deze exterieure ruimte krijgt een glazen overkapping en vormt de centrale oriëntatieruimte van het museum. Hiervandaan zijn de verschillende gebouwdelen zichtbaar en toegankelijk. Sporen van bijna 375 jaar bouwgeschiedenis worden daarbij niet uitgewist, maar juist getoond. Aan de westzijde van het bestaande complex wordt een nieuw bouwvolume toegevoegd dat zich telescopisch uitstrekt tussen de Oude Singel en de Lammermarkt. Op de begane grond is plaats voor wisselende tentoonstellingszalen, een museumhoreca en een expeditie. Aan de Lammermarkt groeit de nieuwbouw uit tot een geschouderd postuur voor kantoren en ateliers.

MUSEUM DE LAKENHAL, LEIDEN (2013-2018)

Museum De Lakenhal has been the museum of art, industrial art and history of the city of Leiden since 1874 and is established in the monumental 'Laecken-Halle' dating back to 1641, of city architect Arent van 's-Gravesande. The museum consists of a rich palette of building parts from various periods, each with their own keynote and characteristic. The starting point for the restoration of the complex is creating a balance between these timelayers. The principle of *unity in diversity* is used to improve the orientation and art experience in a spatial sense.

One of the most important operations in the heart of the ensemble is to open up the former 'Achterplaats'. This exterior space gets a glass covering and forms the central orientation space of the museum. From here the various building parts are visible and accessible. Traces of almost 375 years' architectural history are not deleted here, but, on the contrary, displayed.

On the west side of the existing complex a new building volume is added, which stretches telescopically between the Oude Singel and the Lammermarkt. The groundfloor offers room for varying exhibition halls, museum catering premises and a shipping department. On the Lammermarkt the new construction is developing into a shouldered shape for offices and workshops.

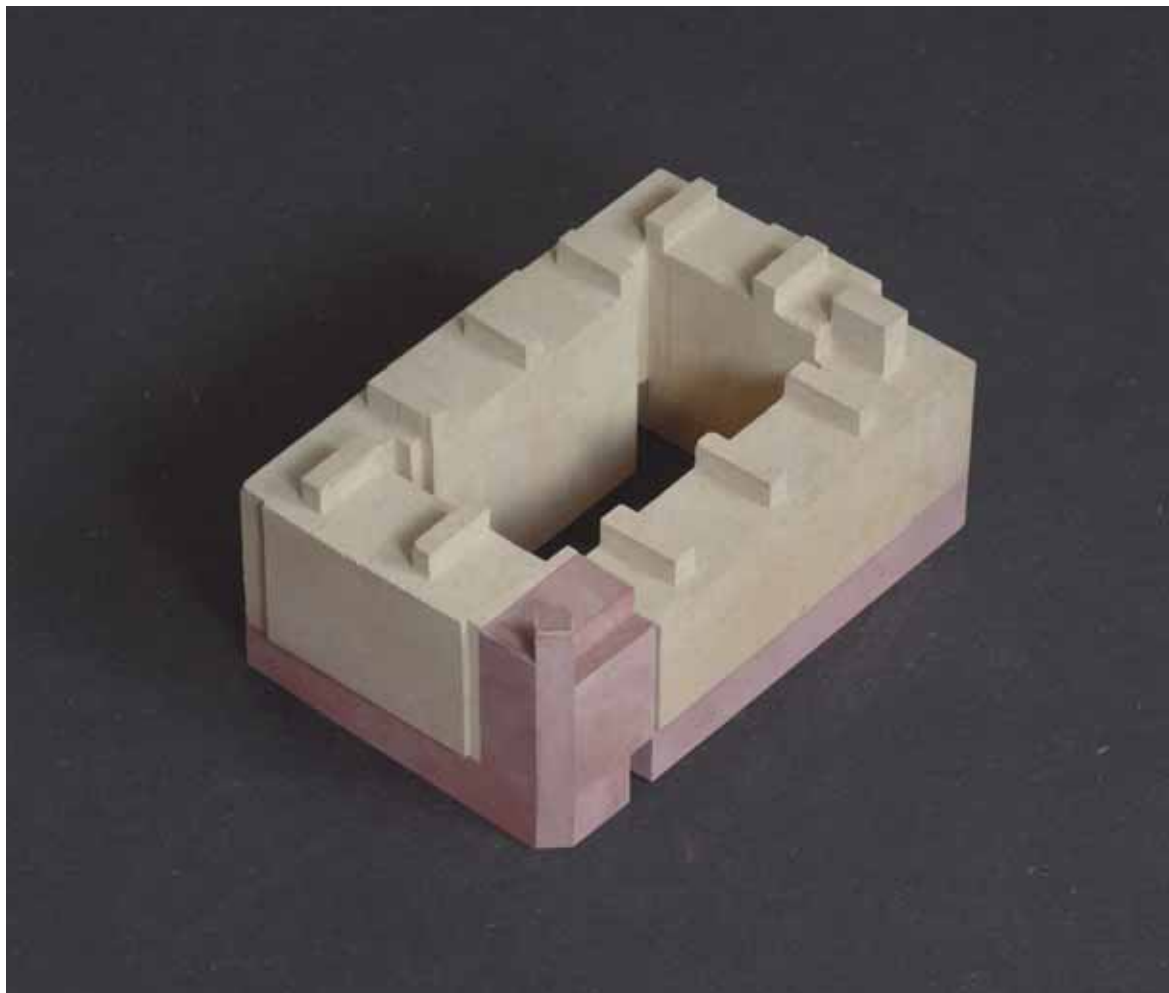
De Schoot van de Stad The Lap of the City

FIERENSHOVEN, ANTWERPEN (2016-2019)

Woongebouw De Fierens is een sociaal woningbouwcomplex uit het interbellum in het centrum van Antwerpen. Het bestaat uit een gesloten bouwblok met binnenkoer. Stilistisch roept De Fierens het baksteenmodernisme van de jaren dertig op, dat de verworvenheden van nieuwe bouwconstructies en installatietechnieken combineerde met vernieuwende kunstuitingen van de Art Deco. Kenmerkend voor het complex is het verzorgde materiaalgebruik en de verfijnde bouwpolychromie met gevelparementen van geel gemêleerde verblendsteen en paarsbruine terracottategels in de sokkelverdieping. Op de hoek van de Nationalestraat en de Kronenburgstraat wordt het huidige hoekgebouw, dat geen onderdeel vormde van de Fierenshoven, afgebroken en vervangen door nieuwbouw. Het nieuwe pand krijgt een eigen identiteit, maar sluit in proportie, kleur en detaillering nauw aan bij de architectuur van de naastgelegen vleugels. Om de logistiek van het complex te bevorderen, worden oude, bestaande doorgangen weer geopend en krijgt het hoekpand een nieuwe toegangspoort. Het dak zal worden beëindigd met een publiek toegankelijke torentrap die toegang geeft tot het dak met prachtig zicht op het panorama van Antwerpen.

FIERENSHOVEN, ANTWERP (2016-2019)

Residential building De Fierens is a council housing complex from the interbellum period in the centre of Antwerp. It consists of a closed building block with inner yard. Stylistically De Fierens reminds one of the brick modernism of the Thirties, that combined the achievements of the new building constructions and installation technology with innovative artistic expressions of the Art Deco period. Characteristic for the complex is the polished use of material and the refined construction polychromy with outer wall paraments of yellow-mottled facing bricks and purple-brown terracotta tiles in the socle floor. On the corner of the Nationalestraat and the Kronenburgstraat the current corner building, which didn't form part of the Fierenshoven, is being demolished and replaced by new construction. The new building will have its own identity, but in proportion, colour and detailing it fits in with the architecture of the adjacent wings. To enhance the logistics of the complex, old existing passageways will be reopened and the corner building will get a new access gate. The roof will be finished with a publicly accessible tower staircase that provides access to the roof with a splendid view of the panorama of Antwerp.

BRANDWEERPOST, ANTWERPEN (2014-2018)

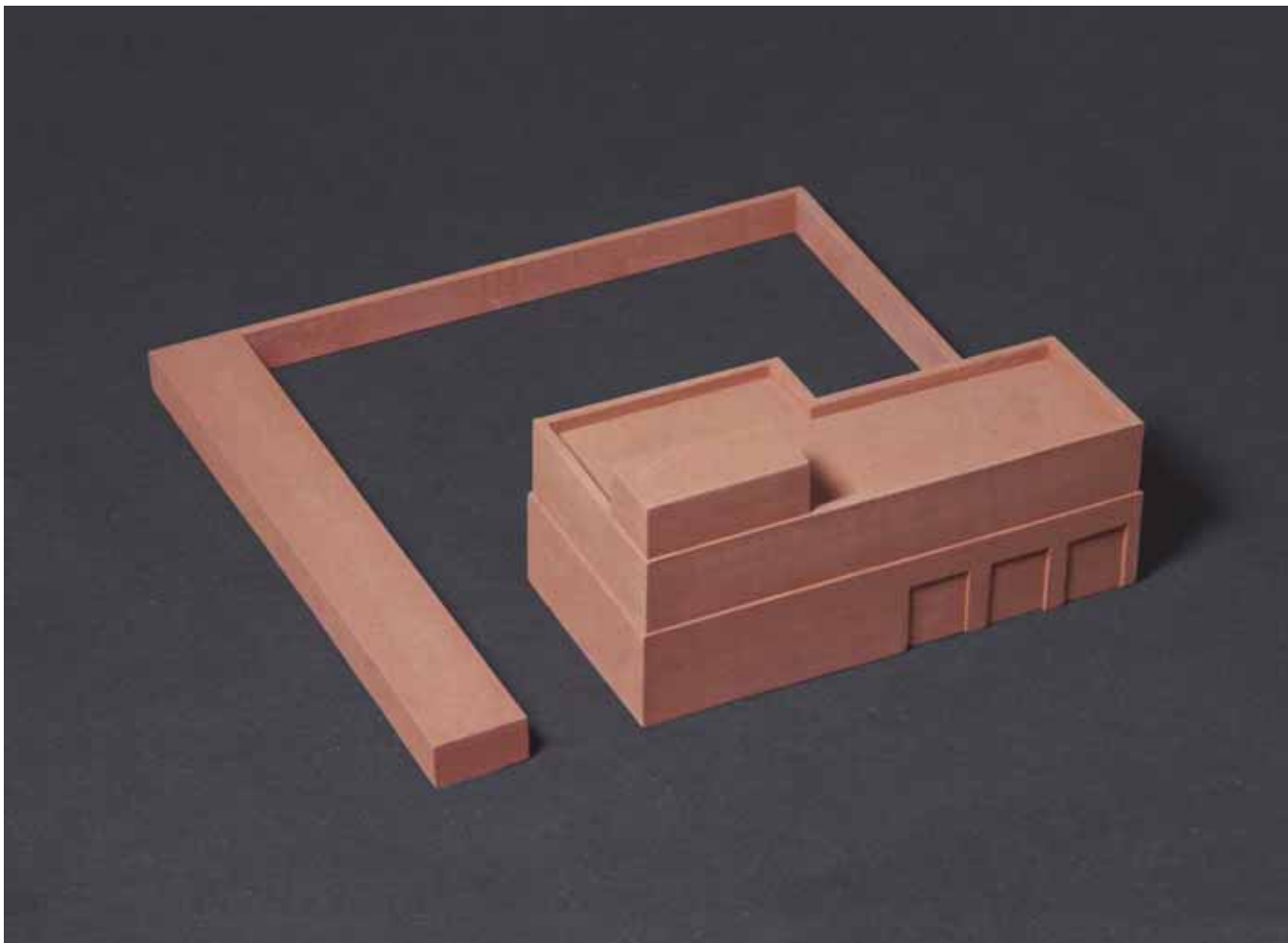
In de Antwerpse deelgemeente Wilrijk wordt een nieuwe brandweerpost gebouwd aan de Gaston Fabrélaan, een druk verkeersknooppunt ten zuiden van de stad. De kazerne is opgenomen in de rooilijn van de straat en vormt met een stallingsgebouw en rondgaande tuinmuur een omsloten erf. Het hoofdbouw voorziet in de huisvesting van een brandweergarage, kantoren en woon-, kleed- en slaapvertrekken.

Bijzondere aandacht gaat uit naar de tektonische afleesbaarheid van de gevels. Hiermee wordt uitdrukking gegeven aan de typologische stapeling van remise, woonhuis en toren. Deze stapeling neemt naar boven toe evenredig af in hoogte en wordt benadrukt door een onderlinge terugsprong van tien centimeter. Een rood-genuanceerde materialisering van verglaasde stenen zorgt voor een signalement in de wijk. Daarmee is de brandweerpost een voorbeeld van een *architecture parlante* waarbij vorm en verschijning onherroepelijk herinneren aan de functie van het gebouw en de taak van de gebruikers.

FIRE STATION, ANTWERP (2014 – 2018)

In the quarter of Wilrijk in Antwerp a new fire station is being built at the Gaston Fabrélaan, a busy traffic junction south of the city. The fire station is included in the alignment of the street and with a parking building and circular garden wall it forms an enclosed yard. The main building provides for the fire garage, offices and living rooms, changing rooms and bedrooms. Special attention is paid to the tectonic readability of the façades. In this manner the typological piling of garage, house and tower are expressed. This piling is proportionally reduced in height towards the top and is stressed by a mutual setback of ten centimetres. A red-nuanced materialisation of glazed bricks draws attention to the building within the quarter. Thus the fire station is an example of an *architecture parlante* in which form and appearance irrevocably remind one of the function of the building and the duties of the users.

De Schoot van de Stad The Lap of the City

CENTRALE WERKPLAATSEN, TILBURG (2014-2018)

De Centrale Werkplaatsen maken onderdeel uit van de Tilburgse Spoorzone en liggen ingesloten tussen het nieuwe stationsplein en een stoet van industriële spoorweggebouwen langs het spoor. Het nieuwe ontwerp bestaat uit een ensemble van drie nabijgelegen gebouwen. Deze zijn gegroepeerd rondom een centraal binnenhof dat toegang biedt tot de achterliggende locomotiefhal, een industrieel monument waarin de stadsbibliotheek zal worden gehuisvest. Grenzend aan de Burgemeester Brockxlaan wordt het ensemble geflankeerd door een woontoren met circa 120 appartementen. Dit erkergebouw vormt het kopmotief van de Spoorzone en heeft een klassieke ordening van piëdestal, schacht en kroon. Samen vormen deze elementen een monolithisch postuur uit één stuk met een verticale geleding van bakstenen pilasters en erkers. De plattegrond heeft een rationele structuur met een periferie van appartementen, waarbij de erkers een geluidsluwe buitenruimte vormen en het gebouw een alzijdig reliëf geven.

SHELTERED WORKSHOPS, TILBURG (2014-2018)

The Sheltered Workshops are part of the Tilburg Railway Zone and lie enclosed between the new station square and a host of industrial railway buildings along the railway line. The new design consists of an ensemble of three buildings nearby. These buildings are grouped around a central inner court that provides access to the locomotive hall at the back, an industrial monument in which the city library will be housed.

Bordering on the Burgemeester Brockxlaan the ensemble is flanked by a residential tower with approximately 120 apartments. This bay building forms the head motive of the Railway zone and has a classical arrangement of piëdestal, shaft and crown. Together these elements form a monolithic shape with a vertical articulation of brick pilasters and bay windows. The floor plan has a rational structure with a periphery of apartments, in which the bay windows form a noise-sheltered outer space and provide the building with a relief all around.

OBJECT OF DESIRE - DEUTCHES ARCHITEKTURMUSEUM, FRANKFURT (2017)

Object of Desire is een fictief bouwwerk dat is gemaakt voor de tentoonstelling 'Maatwerk / Massarbeit' in het Deutsches Architekturmuseum in Frankfurt. Het object grijpt terug naar het idee van de blokkentoren waarbij de primaire stapeling van plint, schacht en kroon als uitgangspunt is genomen. Los van enige functionele bepaling thematiseert het object 'de klim naar boven': van grond naar hemelruim.

Het postuur van de toren wordt bepaald door een geschouderd motief van drie ineengrijpende volumes. Samen vormen zij een volumetrische verjonging naarmate de hoogte groeit, steeds in een wisselende lengte-breedte-hoogteverhouding van 1 : 2 : 3. Om het verloop van de *gravitas* kracht bij te zetten, neemt de buiging van de toogvensters naar boven toe af. De rondboogvensters in het basement vergemakkelijken immers de afdracht van de zwaarste last naar het fundament van de toren. Object of Desire kan worden gezien als een architectonische oefening in standzekerheid en neemt – los van enige context – de kleur aan van een vallende, purperen hemel.

OBJECT OF DESIRE - DEUTCHES ARCHITEKTURMUSEUM, FRANKFURT (2017)

Object of Desire is a fictitious structure that was made for the exhibition 'Maatwerk / Massarbeit' in the Deutsches Architekturmuseum in Frankfurt. The object falls back on the idea of the tower block where the primary piling of plint, shaft and crown was taken as a starting point. Apart from any functional determination the object turns 'the climb to the top' into a theme: from the ground towards the sky.

The shape of the tower is determined by a shouldered motive of three interlocking volumes. Together they form a volumetric rejuvenation as the height increases, in an ever varying ratio of length, width and height of 1 : 2 : 3. To enforce the development of the *gravitas*, the bending of the arched windows decreases towards the top. For the round-headed windows in the basement facilitate the distribution of the heaviest load to the foundation of the tower. Object of Desire can be considered as an architectural practice in firmness and – apart from any context – it adapts the colour of a falling, purple sky.